

УДК [343:343.359.2](045)

Малярчук Назар Вікторович –

кандидат юридичних наук
доцент кафедри кримінального права і процесу
Навчально-науковий юридичний інститут
Національний авіаційний університет

Nazar V. Maliarchuk –

PhD of Law,
Associate Professor of Department of Criminal Law and Process
Education and Research Institute of Law
National Aviation University

Роздільна Анастасія Анатоліївна –

студентка 2 курсу магістратури
Навчально-науковий юридичний інститут
Національний авіаційний університет

Anastasia A. Rosdilna –

2nd year Master's student,
Education and Research Institute of Law
National Aviation University
(1Cosmonaut Komarova Avenue Kyiv 03680 Ukraine)

Проблеми кваліфікації та відмежування катування від суміжних злочинів

Стаття присвячена дослідженню поняття катування, проблем кваліфікації та відмежування ст. 127 (катування) Кримінального кодексу України від суміжних злочинів. За результатами проведеного аналізу було встановлено, що кримінальне законодавство потребує внесення змін до низки статей з метою уникнення помилок під час кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечних діянь, що мають ознаки складу злочину суміжних з катуванням.

Ключові слова: тортури, катування, мордування, знущання, мучення, страждання, насильницькі дії, склад злочину, кримінально-правова кваліфікація, кримінальний кодекс.

В статті проведено дослідження поняття пытки и проблем квалификации и отграничения ст. 127 (истязание) Уголовного кодекса Украины от смежных преступлений. По результатам проведенного анализа было установлено, что уголовное законодательство требует внесения изменений в ряд статей с целью избежать ошибок при уголовно-правовой квалификации общественно опасных деяний, имеющих признаки состав преступления смежных с пытками.

Ключевые слова: пытки, истязания, мордование, издевательства, мучения, страдания, насильственные действия, состав преступления, уголовно-правовая квалификация, уголовный кодекс.

N.V. Maliarchuk, A.A. Rosdilna Problems of Qualification and Restriction of Extraction from Related Crimes

The Constitution of Ukraine enshrines the clause according to which a person, his life and health, honor and personal dignity, integrity and security are the highest social value for the state. Protection of human rights and freedoms of a person and a citizen, property, public order and public safety, the environment, the Ukrainian constitutional system against criminal encroachment, maintaining peace and the security of mankind, as well as crime prevention is in turn the task of criminal law. Therefore, law enforcement agencies are assigned extremely responsible tasks, consisting in bringing a person to criminal responsibility if he/she commits a criminal offense and also no innocent person should be accused or convicted. Certainly, in this activity, the process of applying

due process in the context of establishing the exact correspondence of the committed act with the elements of a crime is particularly important, which in turn means providing the correct criminal and legal qualification to the committed crime.

Purpose: the article conducted a study of the concept of torture and the problems of qualification and delimitation of art. 127 (torture) of the Criminal Code of Ukraine from related crimes. Research methods: logical-legal, systematic, comparative - legal, method of analysis and synthesis, comparison. Results: according to the results of the analysis, it was established that the criminal law requires amendments to a number of articles in order to avoid errors in the criminal law qualification of socially dangerous acts that have signs of a crime related to torture. Discussion: To solve these problems of legal regulation, some ways of improving the national legislation were proposed.

Keywords: *torture, torture, scolding, bullying, anguish, suffering, violent acts, corpus delicti, criminal law qualification, criminal code.*

Постановка проблеми. Конституція України закріпила положення, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь та особиста гідність, недоторканність та безпека становлять найвищу соціальну цінність для держави. Захист прав і свобод людини і громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, навколишнє середовище, українська конституційна система проти злочинного посягання, підтримання миру та безпеки людства, а також запобігання злочинності – це в свою чергу є і завданням кримінального законодавства. Тож, перед правоохоронними органами встановлюються надзвичайно відповідальні завдання, що полягають у притягненні особи до кримінальної відповідальності в разі вчинення нею кримінального правопорушення, а також, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жоден не був підданий необґрунтованому процесуальному примусу. Безумовно у цій діяльності особливо важливе значення має процес застосування належної правової процедури в контексті встановлення точної відповідності вчиненого діяння з ознаками складу злочину, що в свою чергу означає надання вірної кримінально-правової кваліфікації скоєному злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що наукові дослідження у галузі кримінального права щодо відповідальності за катування та суміжні з ним злочини здійснювала низка як вітчизняних, так й іноземних учених-правників (наприклад, І.Г. Богатирьов, С.Д. Булавін, О.М. Джужа, Д. Діл, М. Донеллі, М. Еванс, В.Я. Ільницький, К.В. Катеринчук, О.М. Костенко, С.Я. Лихова, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, А.О.

Червяцова та ін.), проте з безупинним проведенням реформ та на тлі стрімких євроінтеграційних процесах нашої держави кримінальне законодавство також потребує вдосконалення, аналізу проблем правового регулювання та вироблення шляхів їх розв'язання.

Метою статті є дослідження поняття катування, проблем кваліфікації та відмежування ст. 127 (катування) Кримінального кодексу України від суміжних злочинів.

Виклад основного матеріалу. Термін «катувати» означає «допитуючи, піддавати тортурам; мучити; мордувати, рвати; сильно бити, завдавати тяжких фізичних мук, страждань; страчувати, карати на смерть» [1, с. 820]. Великий тлумачний словник сучасної української мови так само тлумачить цей термін [2, с. 421]. Так, катування – це насильницьке знуцання, мордування, муки, тортури. Варто зауважити, що терміни «катування» та «тортури» визначаються синонімами відповідно до Популярної юридичної енциклопедії [3, с. 481]. При цьому поняття «тортури» має також іноземне походження (від франц. «torture» – катування, мордування, мука; від лат. «tortura» – скручування) [4, с. 111]. Варто відмітити, що деякі дослідники обстоюють думку, що термін «тортури» є вужчим поняттям, на відміну від «катування» [5, с. 13].

Згідно з ст. 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання (Резолюція 39/46 Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1984 р.), «пытка означает любое действие, посредством которого человеку намеренно причиняется сильная боль или страдание, физическое или умственное, со

сторони офіційного лица или по его подстрекательству с целью получения от него или от третьего лица информации или признаний, наказания его за действия, которые он совершил или в совершении которых подозревается, или запугивания его или других лиц. В это толкование не включаются боль или страдание, возникающие только из-за законного лишения свободы, ввиду состояния, присущего этому или вследствие этого, в той степени, насколько это совместимо с минимальными стандартными правилами обращения с заключенными» [6]. Тортури – це фізичне насильство, катування під час допиту обвинуваченого, щоб домогтися від нього зізнання; катування, муки, тортурування [7, с. 557]. Також тортури означають: 1) цілеспрямоване заподіяння мук (як фізичних, так і психічних) з метою отримання інформації або з метою покарання; 2) різновид мордування, будь-яку процедуру, що завдає людині муки і біль, незалежно від обставин і цілей, незалежно від того, чи закінчується покарання цією процедурою або за нею слідує позбавлення людини життя (у широкому розумінні); 3) фізичне насильство, мордування при допиті [8]. Слушно зауважує Телесницький Г.Н., що терміни «катування» та «тортури» походять від різних іноземних мов, але, не зважаючи на це, є синонімічними (рівнозначними), при цьому перший з них є більш сучасним і вживається переважно в юридичному контексті [9].

Слід зазначити, що Європейський суд з прав людини у своїй практиці ще у 1978 р. визначив поняття катування як «умисне нелюдське поводження, яке спричиняє дуже тяжке й болісне страждання». Цим терміном не охоплюється біль чи страждання, що виникають суто як наслідок застосування законних санкцій і є їх невід'ємним складником чи неминуче супроводжують їх. Для кваліфікації певного поводження як катування важливою є наявність конкретної мети, що вимагає доказів перед ЄСПЛ. При цьому поведінка потерпілого від поводження не впливає на кваліфікацію останнього як катування за наявності наведених вище його ознак [10, с. 181-182]. Суд може визнати, що психічне страждання вже саме по собі становить катування, коли воно досягає певного рівня жорсткості. Наприклад, ситуація, за якою можна довести, що психічне страждання

становить катування, є довготривале тримання особи під вартою, упродовж якого їй говорять, що членів її сім'ї буде піддано катуванню чи вбито, якщо вона не зробить відповідного зізнання. Натомість, Дудаш Т.І. зауважує, що ЄСПЛ не виробив формалізованих чітких критеріїв оцінки жорсткості поводження, оскільки ретельно зважає всі обставини кожної конкретної справи.

Таким чином, під терміном тортури (або «катування») слід розуміти умисне спричинення людині фізичних та (або) психічних страждань (або застосування насильства) з метою отримати від неї процесуальних показання або будь-яку іншу інформацію.

Належна кваліфікація дозволяє надати відповідну негативну соціально-політичну оцінку, яка являється важливою вимогою для правоохоронних органів у правоохоронній діяльності. Неправильна чи не точна кваліфікація порушує принцип справедливості у кримінальному праві. Помилки в кваліфікації, як правило, допускаються через нерозуміння правоохоронцями термінології, яка використовується законодавцем. Здається цілком слушним, для зменшення кола проблем допущених у процесі кваліфікації скоєного суспільно-небезпечного діяння особою необхідно передбачити у загальній частині Кримінального кодексу України розділ, в якому передбачались та роз'яснювались основні терміни, стосовно яких є проблеми неоднозначного тлумачення при здійсненні кримінально-правової кваліфікації того чи іншого суспільного небезпечного діяння. Також на засіданні Пленуму Верховного Суду в постанові передбачити рекомендації щодо розмежування катування як склад злочину перебачений ст. 127 Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо інших злочинів.

До найбільш поширених проблем кваліфікації катування можемо віднести недосконалість диспозиції даної статті. Має місце заподіяння реальної шкоди здоров'ю під час катування. Воно в свою чергу кваліфікується за іншими нормами КК України (умисне заподіяння тяжких, середньої тяжкості, легких тілесних ушкоджень, убивство тощо). Якщо брати до уваги результати останніх досліджень, які показують, що насильницьким злочинам характерний досить «молодий» вік суб'єкта, а

само неповнолітні. Відкритим залишається питання про доцільність зниження віку кримінальної відповідальності. Також варто врахувати недосконалість кримінального законодавства щодо складу злочину, передбаченого ст. 127 КК України. Це проявляється в тому, що закон не містить чіткого визначення терміну «катування» у диспозиції статті і це значно ускладнює їх практичне застосування, а також призводить припущення помилок у кримінально-правовій кваліфікації, як результат порушення прав і свобод людини.

Досить розповсюдженою проблемою надалі залишається проблема відмежування катування від суміжних злочинів. Таким чином, й розділ "Злочини проти життя та здоров'я" особливої частини Кримінального кодексу України, також, містить статтю 126, яка встановлює відповідальність за побої та мордування. Доволі часто виникають труднощі під час розмежування катування від побоїв і мордування. Так, ч. 1 ст. 126 та ч. 1 ст. 127 КК України містять певні загальні ознаки складу злочину, а саме: дії, які полягають у заподіянні побоїв або вчиненні інших насильницьких дій; наслідок у вигляді заподіяння сильного фізичного болю (варто вказати, що диспозиція статті 126 не вказує, фізичний біль має бути сильним чи ні); загальний суб'єкт злочину; умисна форма вини. Для того, щоб розрізнити різні склади злочину, необхідно встановити наявність або відсутності у винного спеціальної мети, яка передбачає в диспозиції частина 1 статті 127 КК України, а саме спонукати потерпілого або іншу особу вчинити дії, що суперечать їхній волі, в тому числі отримати від нього або іншої особи інформацію, свідчення або визнання, покарати за його дії, які він скоїв або у скоєнні яких підозрюється, або залякування його чи інших осіб. Отже, склад катування, побоїв та мордування буде абсолютно однаковим, у випадку якщо правопорушник завдає серйозний фізичний біль жертві. Вирішення цієї проблеми можливе лише на законодавчому рівні. Це може бути досягнуто шляхом виключення спеціальної мети «залякування» з диспозиції частини 2 статті 126 КК України (виключення цієї спеціальної мети з диспозиції статті 127 неможливе, адже це

може призвести до невідповідності вимогам Конвенції ООН проти катувань).

Варто звернути увагу на ст. 189 КК України. Так, у ч. 3 цієї статті передбачено кримінальну відповідальність за вимагання, яке поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я особи. У контексті цієї статті насильство охоплює заподіяння побоїв, що мали характер мордування, катування, заподіяння особі легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості тілесного ушкодження або інших насильницьких дій (тобто діяння, передбачене об'єктивною стороною складу катування). Наслідком таких дій є сильний фізичний біль або фізичне чи моральне страждання. Мета цієї статті полягає в тому, щоб незаконно одержати чуже майно, право на майно або домогтися вчинення потерпілим дій майнового характеру, за своєю сутністю є спонуканням учинити дії, що суперечать волі особи. Саме мета, що передбачена цією статтею допомагає відмежувати вимагання від катування. У разі вчинення вимагання має місце виключно корисливий мотив, чого не можемо сказати про катування, де такий мотив відсутній.

Висновки. Проаналізувавши проблеми кримінальної відповідальності за катування можемо сформулювати такі висновки та пропозиції, які мають значення для розвитку теорії кримінального права й удосконалення правозастосовної практики. У диспозиції ст. 127 КК України у якості спеціальної мети не передбачено спонукання особи утриматись від виконання дій. При розгляді справ про катування судами, вони повинні обов'язково враховувати вказану обставину як таку, яка охоплюється складом злочину. Для того, щоб уникнути суперечностей, що можуть виникнути із цього приводу, законодавцю доцільно передбачити цю спеціальну мету в диспозиції статті 127 КК України. Також для уникнення помилок під час кваліфікації, потрібно внести зміни до диспозиції частини 2 статті 126 КК України та пропонуємо виключити спеціальну мету «залякування».

Список використаних джерел:

1. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі : Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – Т. 1 (А–К). – [2-е вид. виправлене]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2003. – 928 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
3. Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.
4. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 6 : Т–Я. – 2004. – 768 с.
5. Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини / Укл. : Ю. Зайцев, О. Павліченко. – К. : Український центр правничих студій, 2001. – 194 с.
6. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання: Резолюція 39/46 Генеральної Асамблеї, прийнята 10 грудня 1984 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.
7. Новий тлумачний словник української мови / Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – Т. 3 (П–Я). – [2-е вид. виправлене]. – К. : Вид-во «Аконіт», 2003. – 864 с.
8. Пытка : Материал з Википедии – свободной энциклопедии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%8B%D1%82%D0%BA%D0%B0>.
9. Телесницький Г. Н. Кримінальна відповідальність за катування: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Г. Н. Телесницький ; Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2013. – 263 с.
10. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини : навч. посіб. / Т. І. Дудаш. – [3-тє видання, стереотипне]. – К. : Алерта, 2016. – 488 с.
11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

References:

1. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy / Ukladachi : Vasyl Yaremenko, Oksana Slipushko. – Т. 1 (А–К). – [2-е vyd. vypravlene]. – К. : Vyd-vo “Akoniť”, 2003. – 928 p.
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. – К.; Irpin : VTF “Perun”, 2002. – 1440 p.
3. Populiarna yurydychna entsyklopediia / [kol. avt.: V. K. Hizhevskiyi, V. V. Holovchenko, V. S. Kovalskyi (ker.) ta in.]. – К. : Yurinkom Inter, 2002. – 528 p.
4. Yurydychna entsyklopediia : V 6 t. / Redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. – К. : “Ukr. entsykl.”, 1998. – Т. 6 : Т–Іа. – 2004. – 768 p.
5. Zaborona katuvannia. Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny / Ukl. : Yu. Zaitsev, O. Pavlichenko. – К. : Ukrainskyi tsentr pravnychykh studii, 2001. – 194 p.
6. Konventsiiia OON proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo prynyzhuichykh hidnist vydiv povodzhennia i pokarannia: Rezoliutsiia 39/46 Heneralnoi Asamblei, pryiniata 10 hrudnia 1984 roku) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.
7. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy / Ukladachi: Vasyl Yaremenko, Oksana Slipushko. – Т. 3 (P–Іа). – [2-е vyd. vypravlene]. – К. : Vyd-vo “Akoniť”, 2003. – 864 p.
8. Pitka : Materyal z Vykypedyy – svobodnoi entsyklopedyy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%8B%D1%82%D0%BA%D0%B0>.
9. H. N. Telesnitskyi, Kryminalna vidpovidalnist za katuvannia: porivnialno-pravove doslidzhennia : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / H. N. Telesnitskyi ; Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. – Kyiv, 2013. – 263 p.
10. T. I. Dudash, Praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny : navch. posib. / T. I. Dudash. – [3-tie vydannia, stereotypne]. – К. : Alerta, 2016. – 488 p.

11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 No. 2341-III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2001. – No. 25-26. – St. 131.